

Rasistiskt våld och antirasistisk reaktion i dagens Finland

Timo Virtanen

Fenomenet våld riktat mot etniska minoriteter har blivit mer och mer aktuellt i hela Europa, där de nordliga delarna av Europa inte utgör något undantag. Finland, som tidigare var etniskt homogent, har under det senaste decenniet fått leva med en multi-etnisk realitet. På samma gång har medvetenheten om rasistiskt våld ökat märkbart bland medlemmar i majoritetsgrupper och hos myndigheter av olika slag. Varje diskussion om hur rasistiskt våld och förföljelse skall mötas måste bygga på en grundlig förståelse av problemets natur i lokala omgivningar. Vilken sorts rasism existerar i Finland och finns det skillnader mellan Finland och Sverige? Hur är unga människor inblandade, som offer eller gärningsmän? Och vilken effekt, om någon, har en antirasistisk reaktion i avseende på frågan om rasistiskt våld?

Ped.dr. Timo Virtanen forskar om rasism och främlingsfientlighet vid Åbo Akademi.

Våldet drabbar etniska grupper ojämnt

Rasism tar sig många olika uttryck i det sociala livet och har många ansikten: fysisk handling, sociala attityder eller politiska och institutionella former (t ex Wiewiorka, 1991; Back, 1996). Rasistiskt våld och förföljelse kan ta ett flertal former, från relativt få men allvarliga incidenter med mord och grov misshandel till mer ofta förekommande incidenter med rasistisk misshandel och hotfullt beteende (Virdee, 1995). Studier gjorda i Europa har funnit en avsevärd diversitet hos de olika etniska grupperna och deras erfarenheter av rasistiskt våld och förföljelse, så väl som hos utövare av rasistiska aktioner (Bjorgo, 1997; Human Rights Watch, 1995; Lodenius & Wikström, 1997; Rantakeisu et al., 1997).

Virtanens studie (1996) presenterade de första empiriska resultaten angående rasism mot invandrare i Finland. Enligt resultaten var risken att bli offer för våld inte lika stor bland alla invandrargrupper. De grupper

vilka oftast föll offer innefattade människor från Tredje Världen, så som flyktingar och asylsökande vilka nyligen hade anlänt till Finland. Som erfarits av afrikanska, latinamerikanska och arabiska tillfrågade, var våldsamma attacker kopplade till rasistisk motivation. Frågan om vem som blir föremål för rasism är emellertid vid; det kan vara utlänningar, medborgare, finska invånare som ser ut utländska eller till och med människor vilka inte är fysiskt närvarande. Bland de missgynnade kan finnas etniska minoriteter, studenter, turister och affärsmän (Baumgartl & Favell, 1995).

Ungdomars rasism ökar i Sverige

Enligt studier utgjorde det tidiga 90-talet en vändpunkt i unga människors attityd till invandrare, vilken blev mer hård och fientlig, och senare studier har påvisat förändringar också vad gäller rasistiskt laddat beteende. Till exempel, en opinionsundersökning om ungdomars attityder, gjord av MTV,

visade en hög nivå av rasism bland svenska ungdomar, där 47% av de tillfrågade medgav att de har utfört en rasistisk handling åtminstone en gång i månaden (European Race Audit, 1997). I en svensk studie gjord av Lange, Löow, Buchfeld och Hedlund (1997), hade nio procent av gymnasieleverna extrema rasistiska och xenofobiska attityder. Det finns slående skillnader i attityder till extrema grupper i Sverige och Finland. En finsk studie av ungdom visade att endast 11% accepterade skinnskallarnas handlingar och tre procent accepterade fullständigt eller delvis handlingar utförda av nynazister (Undervisningsministeriet, 1997).

Med avseende på våldshandlingar har flera samlingar av attacker identifierats i Norge och Danmark, men inget liknande den våg av våld som ägt rum i Sverige från 1990 och framåt (Bjorgo, 1997). I Sverige har en stadig tillväxt av rasistiska och xenofobiska incidenter iakttagits under 80-talet (Säkerhetspolisen, 1997). Medan attacker mot flyktingcentra har avtagit avsevärt efter 1993, verkar våldsamma konfrontationer mellan skinnskallar och militanta antirasister fortsätta i de största städerna i Sverige. De misstänkta gärningsmännen var oftast 15 till 19 år, antalet våldsincidenter från skinnskallars sida var 52% 1994 och 37% 1995, och rasistisk misshandel var den vanligaste orsaken för att beteckna brottet som rasistiskt eller xenofobiskt. Äldre gär-

ningsmän var typiskt ensamman, de hade oklara rasistiska motiv och deras brott var ofta brott med ett meddelande.

Å andra sidan har det under 90-talet inträffat en signifikant förändring mot en ökad offentlig medvetenhet angående rasistiskt våld med åtgärder för att förebygga och bekämpa sådana tendenser. Rädslan för att i evighet stämplas som ett centrum för rasism har fått en del lokalsamhällen att skapa omfattande kampanjer och projekt mot rasism. Det har också uppskattats att polis och domstolar har tagit problemet med rasistiskt våld på ett större allvar de senaste åren (Bjorgo, 1997). Trots detta kvarstår fortfarande problem med avseende på legala åtgärder för att förhindra de mest brutala yttringarna av våld.

Källor till motivation för rasistiskt våld

Under det tidiga 90-talet utgjorde ett antal faktorer gynnsamma förutsättningar för uppkomsten av rasistiskt våld (Virtanen, 1998). För det första, flyktingar och flyktingproblematik var föremål för en het offentlig debatt. Finland har till exempel varit mycket etniskt homogent med det lägsta andelen invånare med utländsk bakgrund av det totala antalet invånare i hela Västeuropa, med 1,4% 1995. Ökningen i immigration under 90-talet beror till största delen på invandrande flyktingar och etniska finnar från öst. Omkring 4 000 flyktingar från Somalia och

3 000 flyktingar från f d Jugoslavien representerar den största större andelen interkontinentala invandrare till Finland under 90-talet.

För det andra, det fanns en utspridd social frustration på grund av arbetslöshet i en del lokala samhällen runtom i Norden. Enligt Peterson (1995) är ökningen av xenofobiska attityder, så väl som ökningen av rasistiska handlingar, bland svenska medborgare starkt sammankopplat med vad som uppfattas som ett muslimskt hot. Bevisligen har en ensidig betoning på striktare gränskontroll gett budskapet till befolkningen att asylsökande och utlänningar mer är någonting annat utgör ett hot. Enligt Bjorgo (1997) ökar lokalpatriotiska traditioner i Norden sannolikheten för ett högt antal rasistiska attacker. I det förflutna var utomstående oftast personer från grannbyar eller folk från andra stammar. Löow (1990) fann att i Sverige hade lokala samhällen med det högsta antalet attacker mot asylsökande under 80-talet också de starkaste traditionerna av nationalsocialism och rasistisk organisation under 20- och 40-talet.

Motivationskällorna till att utföra rasistiska och xenofobiska våldsdåd sträcker sig från aktioner planerade och utförda av mer organiserade grupper, och aktioner utförda av ungdomsgrupper, till individuella handlingar (Oakley, 1996). Källorna skall inte betraktas isolerade från varandra, särskilt vad gäller unga män-

niskor. För det första, ungdomar kan sannolikt vara starkt påverkade av kulturen och angelägenheterna i lokalsamhället och kan vara de som utför handlingarna på samhällets vägnar. För det andra, i unga människors övergångsvärld som söker sin form kan individer med personlig motivation ha möjligheten att utöva olämplig påverkan. För det tredje, extrema högergrupper kan av samma orsak påverka i synnerhet unga människor.

Studier i rasistiskt våld vilka fokuserar sig på gärningsmännen och deras motiv ger en mycket annan typ av insikter än studier av offer och deras erfarenheter. Båda sätten att närma sig problemet är användbara och legitima och representerar kompletterande snarare än konkurrerande perspektiv. I några sammanhang är de dock inkompatibla, i synnerhet när det rör sig om hur man definierar och räknar rasistiska dåd för statistiska ändamål. Dessa val av fokus har också följer för en mer allmän analys av ämnet, och ännu mer betydelsefullt, hur samhället bemöter rasistiskt våld.

Rasistiska organisationers roll

Extrema, organiserade högergruppers roll i relation till ras- och xenofobiskt våld har fått en omfattande uppmärksamhet i Europa. Sådana grupper existerar, om inte i alla, så i de flesta europeiska länder (Bjorgo & Witte, 1993). Extrema högergruppers politik är typiskt mots-

tånd mot civil och social integration av grupper med invandrar- eller flyktingbakgrund på grunder av nationell och etnisk renhet. De förespråkar ofta ett upphörande av invandringen eller att repatriera människor med invandrarbakgrund. De inefattar grupper som öppet stöder eller inte fördömer nazismen och vilka förnekar Förintelsen. Sådana grupper och deras ledare propagerar oftast inte direkt för våld mot ras-, etniska eller nationella minoriteter. Grupperna kan ändå spela en betydande roll när det gäller ras- och xenofobiskt våld, genom att t ex påverka den allmänna opinionen och uppfattningen bland unga människor (Oakley, 1996). Å andra sidan, enligt antirasisters åsikter är de flesta våldsattackerna inte utförda av nynazister, utan de skyldiga är för det mesta missnöjda – och fulla – medelssvensson, som avreagerar sig på invandrare och flyktingar (Expo, 1996). På samma sätt är det enligt Witte (1997) för begränsat att uppfatta enbart sådana incidenter som rasistiska i vilka gärningsmännen öppet stöder en rasistisk ideologi.

I Finland kan man finna få bevis på organiserade och konsistenta nynazistiska rasideologier, som är mer typiska för andra nordiska länder (Bjorgo, 1997). I Finland har de extrema grupperna förblivit små, bestående av några tio eller hundra medlemmar. Grupperna har delats upp i tre typer: aktivister mot invandring, extrema patrioter och nynazister (Pekonen, Hynynen & Kalliala, 1997; Rislakki,

1995). Den yttersta högern har utvecklats och tagit nya former och ideal, samtidigt som de mött svårigheter i sin strävan efter större åhörarskaror. Den första generationen skinnskallar, till exempel, hyllade den mest kända av Finlands nynazister, Pekka Siitoin, medan senare kommentarer har betecknat Siitoinns roll som obetydlig (IS, 27.04.1996). Således verkar xenofobisk mentalitet och nationalism erbjuda en smal grund för högerpartier i Finland, oavsett de utomordentliga xenofobiska strömningarna i Västeuropa (t ex Baumgartl & Favell, 1995; Betz 1994).

Skinnskallars budskap sprids effektivt

Skinnhuvuden har beskrivits som den mest arroganta källan till rasistiskt våld i Europa och annorstädes (Anti-Defamation League, 1995). Under 90-talet finns det skinnskallar i nästan varje land från öst till väst där majoriteten av befolkningen är av europeiskt ursprung (Hockenos, 1993). De rådande rasistiska och chauvinistiska tendenserna formades till nazism, trots att inte alla skinnskallar räknar sig som nynazister. På några orter har skinnskallar blivit gatukämpar vilka har hatet som dygd och håller våld som hjältemod (Bjorgo, 1997; Puuronen, 1995). Propagandautbytet mellan skinnskallar sprids över hela världen, genom Internet eller post, uppmuntrar rashat och tillhör en rasistisk grupp. Förekomsten av skräck och rädsla i

videor och rocklyrik har blivit en primitiv tillflyktsort. Till de mest populära musikstilarna hör oi-, skin- och råpunk, Viking rock och white noise (Bjurström, 1997).

Slagsmålet är nödvändigt för skinnskallarna för att släppa ut aggression, som de själva kan förklara sitt beteende (Bjorgo, 1997; Siltala, 1995). Från ett psykoanalytiskt perspektiv kan skinnhuvudenas våld betraktas som ett uttryck för trauman och konflikter under barndomen. Således hotar brist på framgång att utlösa den hjälplöshet individen känt under barndomen och självrespekten återupprättas genom att tillhöra en skräckinjagande grupp. Å andra sidan är gruppen inte ett övergångsstadium för att återfå oberoendet, utan en struktur som förhindrar det. Personlig underlägsenhet kan lätt tolkas som politiskt våld och personliga relationer kan distanseras till att bli en kamp mellan olika raser, nationer eller andra abstraktioner. Därför är en gränsmiljö nödvändig för att dela upp världen genom en kontinuerlig krigföring.

Antirasistiska rörelsen

Studier har påvisat att rasistiska miljöer och manifestationer i de nordiska länderna kan vara lokalt och internationellt sammanflätade (Bjorgo, 1997). På samma sätt har antirasistiska aktioner blivit mer transnationella. Antirasistiska rörelser samt aktioner organiserade med avseende på etniska frågor

"Mot rasism – för tolerans" demonstration ordnades av universitetsstudenter 9.12.1996 i Åbo. (Foto: Arto Tuominen)

har ökat sin kraft och synlighet i de flesta europeiska länder (Baumgartl & Favell, 1995). Inom den analytiska ramen som Peterson (1995) lagt fram, kan den antirasistiska rörelsen definieras som ett sammansatt system av sociala aktioner och seder mot rasism med ett antirasistiskt samhälle som vision; utförda av löst och tunt organiserade individer, grupper och föreningar; vilka samverkar och skapar en mångfald av antirasistiska perspektiv för sin utopiska vision. De kollektiva antirasistiska handlingarna äger rum inom handlingsområdet, dvs aktionerna är riktade som en protest mot vad som uppfattas av antirasister som rasistiska vanor.

Motaktioner för att stävja de vanligast förekommande formerna av rasism kan bestå av en blandning av aktioner utför-

da av olika grupper, organisationer och myndigheter. Hittills har antirasistiska aktioner i Finland inte uppnått samma spridning som i Sverige med avseende på antalet deltagare eller motaktioner. Kristallnatten den nionde december har varit den mest synliga dagen för antirasister, med ljusståg över hela landet. Å andra sidan har extremhögern i Finland inte kunnat ordna massdemonstrationer, de största har bestått av några hundra deltagare.

Antirasisterna har vanligtvis varit framgångsrika i sina mobiliseringsförsök (Kapinatyölläinen 1:15, 1996). I Kuopio, när IKL organiserade en demonstration, lyckades lokala antifascister organisera en motaktion. En våldsam konfrontation undveks, kanske för att fascisterna hade kontaktat po-

Ungefär 300 skinnskallar deltog i en White Power -konsert 19.8.1995 i Åbo. (Foto: Arto Tuominen)

lisen på förhand med rädsla för att attackeras under sin marsch. I Helsingfors ordnades en rockkonsert av nynazister i december 1995. Antirasister lyckades ta reda på var konserten skulle hållas och omkring 80 antirasister deltog i en motaktion. Några av rasisterna anföll antirasisterna, men retirerade på motstånd.

Enligt Tarrow (1994) har de flesta formerna av kollektiva aktioner fokuserats på våld, eftersom det är den enklaste formen av kollektiv handling för lokala grupper. Våld har som politiskt vapen ett antal begränsningar. Det ger myndigheterna befogenhet för att slå tillbaka (Eisinger, 1973) och stöter bort sympatisö-

rer vilka inte tolererar våld. Våld har utöver detta en polariserande effekt på allianser, det legitimerar myndigheternas repression och binder samman militanta (Tarrow, 1994). Denna utveckling har bevisligen karakteriserat skinnhuvudena och antirasistiska rörelser i Finland. Medan skinnhuvudena har erfårit bakslag med avseende på sina aktioner, har antirasistiska aktioner för det mesta fokuserat på tolerans. Hittills har öppna sammandrabbningar mellan rörelserna varit sällsynta, men det är tydligt att skinnskallarna ofta har tvingats begränsa sina rörelser i vissa delar av Helsingfors på grund av motstånd från antirasister och unga invandrare.

Internationell forskning behövs

Det finns ett behov av internationella och nationella undersökningar byggda på jämförelser av olika aktiviteter, vilka tar hänsyn till rasattityder bland ungdomar. Gundelach (1995) har presenterat några teoretiska argument för minskningen i godkännande av vissa sociala rörelser och former av politiska handlingar. Minskningen av politisk aktivitet i sociala rörelser kan helt enkelt bero på att nuvarande (äldre) deltagare uteslutit unga från rörelserna genom informella procedurer, vilka, å andra sidan, kan ses i uppkomsten av nya sociala rörelser. Inom ramen för den allmänna konfliktteorin kan ungdomsrörelser definieras som strukturellt baserade, dvs unga människor som en kategori organiserar sig för att reagera mot äldre åldersgrupper. Såsom en enhet för forskning är nya sociala rörelser svåra att exakt definiera, då de ofta är sköra och nätverksbaserade organisationer utan fasta gränser. (Gundelach, 1995). En metodologisk lösning på problemet med oklara gränser kan vara att fråga de intervjuade om deras känsla av tillhörighet eller identifiering med en rörelse, kallat psykologiskt medlemskap, snarare än deras formella relationer.

Källor

- Anti-Defamation League** (1995). *The Skinhead International: A Worldwide Survey of Neo-Nazi Skinheads*. New York: Anti-Defamation League.
- Back, L.** (1996) *New Ethnicities and Urban Culture. Racism and Multiculture in Young Lives. Race and Representation 2*. London: Biddles Ltd, Guilford and King's Lynn.
- Baumgartl, B. & Favell, A.** (eds.) (1995). *New Xenophobia in Europe*. London, the Hague, Boston: Kluwer Law International.
- Bjorgo, T. & Witte, R.** (eds.) (1993). *Racist Violence in Europe*. London: The MacMillan Press Ltd.
- Björöm, T.** (1997). *Racist and Right-Wing Violence in Scandinavia. Patterns, Perpetrators, and Responses*. Doctoral dissertation. University of Leiden.
- Bjurström, E.** (1997). *The Struggle for Ethnicity – Swedish Youth Styles and the Construction of Ethnic Identities*. *Young*, 5, 3: 44–58.
- Eisinger, P.** (1973). *The Conditions of Protest Behavior in American Cities*. *American Political Science Review*, 67: 11–28.
- European Race Audit** (1997). *Bulletin No 24*. Institute of Race Relations: London.
- Expo** (1997). *Sverigedemokraterna – Bakom den demokratiska fasaden*. Demokratisk tidskrift. 3. Hill stiftelsen: Stockholm.
- Gundelach, P.** (1995). *The Decline in Protest Activity among the Young*. *Young*, 3, 4: 36–53.
- Hockenos, P.** (1993). *Free to Hate. The Rise of the Right in Post-Communist Eastern Europe*. Routledge: New York, London.
- Human Rights Watch/Helsinki** (1995). *Germany for Germans. Xenophobia and Racist Violence in Germany*. Human Rights Watch: New York, Washington, Los Angeles, London, Brussels.
- Jaakkola, M.** (1995). *Suomalaisten kiristävät ulkomaalaisasenteet (Polarization of Finns' attitudes to refugees and other immigrants)*. *Studies in Labour Policy no. 101*. Ministry of Labour, Helsinki.
- Kapinatyöläinen** (1995). *Fasistien takaiskuja*. *Journal of Anarchists in Finland*. Helsinki.
- Lange, A., Lööv, H. Bruchfeld, S. & Hedlund, E.** (1997). *Utsatthet för etniskt och politiskt relaterad hot, spridning av rasistisk och antirasistisk propaganda samt attityder till demokrati mm bland skolelever*. CEIFO, BRÅ: Stockholm.
- Lodenius, A.-L. & Wikström, P.** (1997). *Nazist, rasist, eller bara patriot? En bok om den rasistiska ungdomskulturen och främlingsfientligt orienterad brottslighet*. Rikspolisstyrelsen. Sverige.
- Longman Dictionary of Contemporary English** (1995). Longman Dictionaries. Clays Ltd: Bungay, Suffolk.
- Lööw, H.** (1990). *Hakkorset och Wasakärven. En studie av nationalsocialismen i Sverige 1924–1950*. Institute of History. University in Göteborg.
- Martikainen, T. & Pekonen, K.** (1996). *Nuoret ja urbaani politiikka (Youth and Urban Politics)*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia, 11.
- Undervisningsministeriet** (1997). *Nuorisobarometri 2. Nuorisosaian neuvottelukunta*. Helsinki.
- Oakley, R.** (1996). *Tackling Racist and Xenophobic Violence in Europe. Review and Practical Guidance*. Council of Europe Publishing.
- Pekonen, K., Hynynen, P. & Kalliala, M.** (1997). *The New Radical Right Taking Shape in Finland*. Unpublished manuscript.
- Peterson, A.** (1995). *Walls and Bridges: Youth and the Drama of Immigration in Sweden*. *Young* 3:4: 54–70.
- Puuronen, V.** (1995). *Joensuun skinit – yhteisön tuote (The skins in Joensuu – a product of local community)*. Helsingin Sanomat 17.10.1995. A2.
- Rantakeisu, U., Almgren, S. & Starrin, B.** (1996). *Rasistiska trakasserier. En studie med utgångspunkt från händelser i Vålberg*. Centrum för folkhälsoforskning. Forskningsrapport Nr 1.
- Rislakki, J.** (1995). *Äärimmäisenä oikealla (At the extreme right)*. Helsingin Sanomat 11.6.1995. D 6–7.
- Siltala, J.** (1995). *Väkivalta toimintakäynnä takeena (Violence as a guarantee of action)*. *Nuorisotutkimus* 13, 1: 23–34.
- Spector, M. & Kitsuse, J.I.** (1977). *Constructing Social Problems*. Menlo Park, California: Cummings Publishing Press.
- Säkerhetspolisen** (1997). *Brottslighet Kopplad till Rikets Inre Säkerhet under 1994 och 1995*. Rikspolisstyrelsen. Sverige.
- Tarrow, S.** (1994). *Power in Movement. Social Movements, Collective Action and Politics*. Cambridge: University Press.
- Westerlund, P.-Å.** (1996). *Vänd dom Aldrig Ryggen. Lärdomar av den Antirasistiska Kampen*. Rättviseböcker: Farsta
- Wieviorka, M.** (1991). *L'Espace du Racisme*. Paris: Le Seuil.
- Willems, H. et al.** (1993). *Fremdenfeindliche Gewalt: Eisstellung, Täter, Konflikteskalation*. Opladen: Leske and Budrich.
- Witte, R.** (1996). *Racist Violence and the State*. Edinburgh Gate: Addison Wesley Longman Limited.
- Virdee, S.** (1995). *Racial Violence and Harassment*. London. Policy Studies Institute.
- Virtanen, T.** (1996). *They Say: It's a Foreigner Who Made Trouble*. *Siirtolaisuus-Migration*, 2: 10–17.
- Virtanen, T.** (red.) (1998). *Youth and Racist Violence in the Nordic Countries*. Unipaps. Turun yliopisto.